

об'єктивний світ розділені нездоланим бар'єром, за межі якого свідомість принципово не може вийти. Якщо й можна припустити, що скачок через цей бар'єр може все ж здійснитися, то здатність до його здійснення належить не свідомості, а вірі.

Таке надчуттєве «освячення», за допомогою якого віра «схоплює» сутність «речі-у-собі», що лежить по той бік непроникної для свідомості стіни, не пояснюється логікою і тому не відноситься до предмету науки. Сам І.Кант відзначав, що йому довелося обмежити знання, щоб звільнити місце вірі, зазначаючи при тому можливість припущення про те, що ця здатність передусє будь-якому емпіричному пізнанню і дана вона людині заздалегідь. Отже здатність уявляти є природженою властивістю людської душі. Відповідно до своїх висновків про непізнаність «речі-у-собі» дослідник висловлюється вкрай песимістично про можливість розкрити коли-небудь у майбутньому механізм здатності до утворення загальних понять і оперування ними. «Цей схематизм нашого розсудку щодо явищ і їхньої чистої форми – є приховане в глибині мистецтво, справжні прийоми якого навряд чи коли-небудь вдасться відгадати у природи і розкрити сутність» (5, 233).

Ідея І.Канта про необхідність введення третьої ланки-посередника між чуттєвим та раціональним залишилася актуальною і донині, оскільки лежить в основі усіх наступних пошуків у розв'язанні проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хиллман Джеймс. Архитипическая психология: пер. с англ. - С.-П.: Наука. 1998. - 155 с.
2. Брунер Дж. Психология познания. - М.: Изд-во РАН. - 1998. - С. 211-212.
3. Коул М., Скибнер С. Культура и мышление. - М., 1977. - С. 178.
4. Голосовкер Я.Э. Логика мифа. - М.: Наука, 1987. - 217 с.
5. Кант И. Критика чистого разума // Собр. соч.: в 6-ти т. -М.: 1964. - Т.3. С. 59
6. Эльконин Б.Д. Роль знакового опосредования в процессе решения задач "на соображение": дис. канд. психол. наук. - М. - 1982. - 150 с.

Л.І.Іванцев

ЦИКЛИ ПРОЦЕСУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ЖИТТЄТВОРЕННЯ

Пристосування особистості до життєвих умов в загальному випадку не відбувається рівно і поступово. Пристосувавшись певним чином до життя, побудувавши свій життєвий світ і досягши певного рівня розвитку, особистість може поступово змінити уявлення про себе, а разом із тим і свої потреби і вимоги. Після цього вона починає знову пристосовуватись до життя відповідно до цих нових вимог і уявлень. Пристосування до життя, перебудова уявлень про себе і нове пристосування до нього утворюють певний елементарний цикл процесу життєдіяльності. Тобто спочатку особистість пристосовується до суспільних потреб і відносин, але потім починає виокремлювати себе від них з метою знайти себе в суспільстві у сприятливіших умовах існування, знайти собі нове місце, яке б відповідало

новим уявленням про себе. При цьому загальний процес пристосування відбувається залежно від того, як особистість уявляє собі всі три етапи цього елементарного циклу, і яку роль вона приділяє всьому цьому циклу.

По-перше, особистість може дотримуватись такої стратегії, коли вона ставить собі за мету якомога швидше пристосуватися до життя, щоб не думати після цього про нові можливості, які розкриються перед нею, а планує просто використовувати в подальшому досягнуті можливості для отримання "насолоди від життя", яка є результатом задоволення простих почуттів і простих життєвих потреб. У цьому випадку вона не планує проміжні цикли процесу життєдіяльності, а зразу встановлює собі таку мету, яку вона може швидко і просто досягти. При цьому особистість може розпочати виконувати певні корисні суспільні функції і її не можна просто засуджувати за це, особливо якщо вона дійсно не здатна поставити перед собою складніші цілі.

На жаль, сучасна індустрія розваг і відпочинку здатна цілком захватити пересічну особистість, не полишаючи їй вільного часу на те, щоб розпочати більш складний процес усвідомлення себе у світі з метою пошуку нового місця в ньому. Справа також і в тому, що існує багато важкої або одноманітної роботи (насамперед, це стосується розвинутих суспільств, але певною мірою і України), виконання якої неможливе без регулярного і активного відпочинку, а тому існує суспільна потреба в тому, щоб знімати негативні відчуття від такої роботи за допомогою не тільки достатнього рівня споживання, але й шляхом організації дозвілля за допомогою цієї індустрії. Разом із тим, життя, сповнене насолоди, є у певному розумінні "пасткою," з якої важко знайти вихід. Адже інша життєва стратегія в цьому випадку може виглядати як заклик відмовитись від насолоди життям. Але, незважаючи на те, що час такого життя здається насиченим і довгоплинним в процесі свого переживання, він залишає по собі відчуття порожнечі, оскільки події такого життя виявляються не пов'язаними одне з одним (1). Проте усвідомлення цього часто настає лише після того, як таке життя вже пережито, а в разі, коли це усвідомлення настає занадто пізно, або коли людина вирішує, що вона пропустила в своєму житті певні можливості, це усвідомлення доповнюється ще й негативними відчуттями.

У кращому стані знаходяться ті, хто ставить за мету другу стратегію – досягти вищого рівня пристосованості до життя, який пов'язаний із більш складною діяльністю, і таким чином має передумовою виконання певного життєвого плану, навчання, переживання певних негараздів заради того, щоб у майбутньому мати професію і працю, які здатні надавати насолоду і певну осмисленість життєвим подіям. Але якщо основою такого відношення до життя залишається отримання насолоди, хай навіть і на вищому рівні, і як наслідок важких попередніх зусиль, то повністю проблеми задоволеності цілим життям не щезають, і така стратегія життя виявляється подібною до вищезгаданої.

Третя стратегія може бути зіставлена із готовністю до того, що остаточно вирішити, якою вона мусить бути впродовж цілого життя.

неможливо, а тому процес життєтворення повинен бути безперервним, тобто цикли процесу життєдіяльності повинні весь час змінювати один одного, що не варто керуватись у своєму житті намаганням досягти стану, після якого можна розслабитись і розпочати "насолоджуватись" тими чи іншими обставинами і можливостями досягнутого рівня пристосування до життя. Така стратегія вимагає припущення, що на новому етапі життєтворення виникають нові види насолоди життям, які виникають внаслідок нових життєвих можливостей і нових здібностей, уявлення про які можуть бути невідомими заздалегідь. Наприклад, в юному віці подекуди важко уявити, що можлива насолода від самовідданої напруженої творчої праці, яка займає більшу частину часу, від виховання дітей, від виконання певних суспільних обов'язків тощо. Для того, щоб з'ясувати, як відбувається вибір однієї із цих основних стратегій життєтворення, корисним може виявитись поняття життєвого світу особистості, застосування якого надає можливість уникнути непродуктивного протиставлення матеріального та ідеального, людини і суспільства, душі і тіла (4). Справа в тому, що особистість не тільки пристосовується до зовнішнього світу, але й подекуди успішно пристосовує його до себе, застосовуючи в цьому відношенні стосунки із іншими людьми і організаціями, поліпшуючи матеріальний стан і стан здоров'я, обираючи ті чи інші моральні принципи. Поняття внутрішнього життєвого світу особистості розглядалося і як основа об'єктивного пізнання, і як свідомість, внутрішня активність, що передре зовнішній, тобто допускає його інтеріоризацію і екстеріоризацію, і як специфічну надбудову буття, його найвищу форму, і як соціокультурний феномен, в якому втілюються сутнісні сили, соціально-діяльнісна сутність особистості. Крім того, продуктивним для описування життєвого світу особистості, особливо в умовах довготривалої суспільної або внутрішньої кризи, виявляється застосування поняття міфу, який має невичерпний потенціал, оскільки пропонує оперувати чарівними предметами, допускаючи абсолютну досяжність цілей у внутрішньому життєвому світі (2,4).

Останнім часом вживають також поняття віртуальних інтересів на противагу реальним інтересам особистості (3). Адже життєвий світ може відповідати реальному зовнішньому світу, що дозволяє говорити про переслідування власних інтересів, або не відповідати, відбуваючись в межах уявного зовнішнього світу, що дозволяє говорити про задовільнення власних бажань. Проте таке протиставлення важливо робити з обережністю, оскільки віртуальні інтереси особистості, в тому разі, коли вони не суперечать реальним, тобто коли особистість, переслідуючи віртуальні інтереси або бажання, не суперечить своїм реальним інтересам, то такі інтереси можна розглядати як реальні, хоча вони стосуються уявного і унікального внутрішнього світу особистості.

Необхідність використання поняття віртуальних інтересів особистості можна виправдати тим, що вони дозволяють звернути увагу на те, що частина життєвих інтересів, з одного боку, має свої витoki у життєвому світі людини, який розвивається за своїми законами, і який

відображається за допомогою певних образів, знаків і символів. Але з іншого боку, всі ці закони, знаки і символи можуть бути слабо або неадекватно пов'язаними із рухом зовнішніх обставин.

Вже на рівні мови відбувається розходження між тим, що позначається, і тим що виявляється позначеним, і отже, навіть просте вживання мови вже припускає суб'єктивність, намагання пристосувати життєвий світ до своїх суб'єктивних потреб. Крім того, такий механізм дозволяє надавати певного смислу словам і повідомленням, які впливають на особистість з боку інших людей та за допомогою засобів суспільної комунікації, у яких відображаються суперечливі суспільні інтереси. Тобто віртуальні інтереси можуть значною мірою виникати під тиском зовнішнього світу, і цей тиск далеко не завжди можна розглядати як позитивний, або хоча б як такий, що сприяє адекватному відбиттю реальності у свідомості. Іншими словами, від особистості життя вимагає неабияких людських здібностей і напруженої активності, щоб розібратися навіть у власному життєвому світі, а тим більше в повсякденній реальності, на що здатні не всі. Наслідком може бути те, що людині лише здається, що її інтереси виникають під впливом її внутрішнього життєвого світу, а насправді вони виявляються певною мірою результатом цілеспрямованих зусиль суспільних сил.

Коли в процесі розвитку суспільства настає криза, наприклад, така, яку переживає сьогодні Україна, пріоритетними стають то процеси суб'єктивізації соціуму, при цьому вимоги суспільства до особистості стають жорсткими і чітко визначеними, то процеси суб'єктивізації особистості. У цьому разі у суспільстві, яке знаходиться в умовах невизначеності, особистості пропонується широкий спектр можливостей для планування своїх дій і ризику. Але і в стабільних, некризових умовах, на особистість чекають кризи її розвитку – вікові, біологічні, сімейні, соціальні, кар'єрові тощо, які також припускають таке планування і ризик. При цьому у своїх життєвих прагненнях особистість повинна керуватись намаганнями до повноти самореалізації, використання всіх своїх талантів, здібностей, можливостей і можливих бажань. У протилежному випадку, як вказувалось вище, вже прожите життя починає розцінюватись як невдале, що здатне отруїти його подальше протікання. А.Маслоу твердить, що люди, які самоактуалізуються, без жодного винятку включені в діло, яке виходить за межі їхніх "шкурних" інтересів, у щось поза собою, отже їх життєвий світ не тільки відповідає реальності, але й намагається вплинути на неї. Це робить його більш складним і динамічним, така особистість постійно визначає нові цілі та намагається досягти їх.

З погляду соціальної активності особистості виділяють три основні життєві стратегії, яких в модифікованому вигляді вона може дотримуватись, надаючи кожній із них певної ваги: придбальна активність із такими крайніми виявами як споживальна, накопичувальна, паразитарна тощо, в цьому випадку мотиви і потреби людини можна розглядати як егоїстичні, що стосуються насамперед добробуту особи; стратегія життєвого успіху, або мотиваційно-досягальна активність, яка

розрахована на суспільне визнання; стратегія самореалізації, якій притаманна творча активність, намагання створити нові форми життя і активності незалежно від їх зовнішнього визнання чи невизнання. В останніх двох випадках мотиви особистості виявляються більшою мірою альтруїстичними, що стосуються найближчого або віддаленого оточення. Не можна не помітити, що такий розподіл життєвих стратегій певною мірою відповідає вищезгаданому розподілу залежно від того, які цикли життєвого процесу спостерігаються.

Досліджуючи поведінку людини в умовах кризи, коли дотримання першої і другої стратегій стає майже неможливим, оскільки життя стає нестабільним і вимагає змін процесу життєдіяльності, В.Франкл, в свою чергу, висунув твердження, що людині притаманне намагання надати сенс своєму життю, вказавши три можливі способи зробити це: творчість, від якої є користь для суспільства; можливість переживання різноманітних суспільних цінностей; визначення позицій свого життєвого шляху, відношення до своєї долі, що також неможливо без застосування творчого підходу. Отже, творчий підхід до свого життєвого світу надає можливість визначити сенс всього життя і є важливою умовою життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головаха Е.И., Кроник А.А. Понятие психологического времени / Категории материалистической диалектики в психологии. - М., 1988. с. 199-215
2. Голосовкер Я.Э. Логика мифа.- М.: Наука, 1987
3. Панарин А.С. Искушение глобализмом, М.: РНФ.- 2000.- 370с.
4. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості та детермінанти його побудови // Мистецтво життєтворчості особистості. Частина перша. Теорія і технологія життєтворчості, Розділ VIII (1-3).- Київ.-1997.- с.206-226

О.В Соловійов

МОДЕЛЮЮЧА ФУНКЦІЯ ВІДЧУТТІВ І ЕВОЛЮЦІЙНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПСИХІКИ

Питання про відчуття як структурний елемент психіки, завдяки якому реалізується функція моделювання живими системами їх майбутніх взаємодій із середовищем, набуває принципової гостроти в зв'язку з тим, що саме моделювання виявляється фундаментальним засобом взаємодії живого з своїм середовищем. У даній статті переслідуються мета виявити функціональні особливості відчуттів, пов'язані з моделюючою функцією психіки. Однак для досягнення цієї мети нам знадобиться описати цю функцію психіки, завдяки якій живі системи придбали й певні еволюційні переваги. Адже еволюційні закони так само правильні для психіки, як і для будь-якого іншого еволюційного новотвору. Почнемо з указівки на істотну відмінність процесів психічних, суб'єктивних і процесів об'єктивних. Ця істотна відмінність полягає в тому, що процеси об'єктивні (фізичні, хімічні, біологічні, соціальні) протікають значною мірою необоротно, тим самим задаючи об'єктивний вектор часу, спрямований від минулого через дійсне до майбутнього [5,7]. А це тягне за собою певні «незручності»: зробив